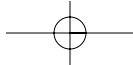

VASADI PÉTER

*A magyar lélekről**A magyarság léte nem kilátás-
talan, mert nem gyümölcstelen.**B. M. alapján**Fővezető mondatok:*

Az ember látja, hogy a nagy, kényszerű (mert létfontosságú), ám igen tanulságos könyveladás után (kb. kétezer könyvtől, köztük háromszáz dedikált példánytól kellett megválnia), a visszatartott háromszáz kötete meg az azóta összegyűlt vagy hétszáz könyve elég rendetlen tömegben sorakozik a polcokon. Elhatározza, véget vet ennek az összevisszaságnak. Aztán mégis úgy hagyja. Viszont fölfedezi a könyvnek, ennek a mindenféle marihuánánál élvezetesebb, de nem kábító, illatos, szellemi papírtéglának, ennek a méregtelenítő élőlénynek mozdulatlan, de annál barátságosabb figyelmeztetését: kiszól egy, mindig egy másik, a többi közül. Kiszól, kiesik, kiszorul, elébe áll, az asztalra kerül, kisebb pakoltság közben egyszerűen fölfénylik. Nem igaz, hogy ez véletlen. A fönti szellemi harakiri, az a meghozhatatlannak hitt áldozat (a kezdeti kétségbeesés után, ami eltarthat három napig is), az az áldozat, mely kegyetlen öncsonkításnak sugallta magát, bebizonyítja, hogy a kevés, a kevesebb lehet több, többet is adhat, a figyelem irányát megváltoztathatja, ez tehát valami másféle szükség, oly veszteség, mely föl- és megszabadulásként hat, rákényszerít a könyv nélküli tudás tudatára, olvasóból újraolvasóvá tesz; az ember fogékonyabb lesz az esszenciákra.

Így kerül elő egy nagytestű könyv alól a 78 oldalas füzet. Virágcserep állhatott rajta, látni borítóján a barna pöttyökkel kirajzolt karikát, kávéfoltot is, egy-két marást, szakadást. Lapjai sárgásak, benne aláhúzás, margófirka, számozás; déjja vu... Ám Babits Mihály írta, és ez a címe: *A magyar jellemről*. Öröm, lapozás, le kell ülni, merülés; ráismerek. Ránk ismerek. A beragasztott kép fakó, de ezt a koponyát, ezt a világosan is sötétes arcot, ezt a tekintetet, amely félig mindig szemhunyasos, ezt a mintegy kísértő, enyhén fölényes, megingathatatlan, szép komolyságot, amelyből süt az őrzött, de társszerető magány, mert mindjárt Adyra kell gondolnunk mellette, válla fölött a kissé kaján félmosolyú J. A.-ra, a mindent le- és kitapogató, ürge szemjárású Illyésre, s a többiekre körülötte, nemcsak néhányukra, hanem seregnyire is, ahogy oszlopuk belevékonyodik a történeti homályba, de ott van, magára a (az igenis) nagy magyar irodalomra. Lehet akár fakó is az a kép – reprezentál. ...Véres Péter bácsi Budapest-dombvidéki házában kertjében, a kis lakban egyszer – mialatt kendős, mezítlábás felesége az udvari kavicsról söprögette a leveleket – ezt mondta e sorok írójának, fonott székében olvasgatva a verseit: – Nézze, én ha verset írnék, nem ilyeneket. De ha volna lapom, mind beletenném egy tömegben ezt a nyolcat, be a mélyvízbe, írójuk, lássuk, tud-e úszni!... Ha e sorok írójának lapja volna, Babits Mihály könyvecskéjét egy

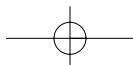
számban, egészben közölné, mert akár vitatható, akár nem, olyan igaz, látó, mérlegelő, bele- és veleérző, akkora ismeretanyagot sejtet, ez támogatja s támasztja meg, oly szükséges, akkora űrt tölt föl, annyi jó- és rosszindulatú félreértést tisztáz (és söpör le az éppen aktuális vezérlő pultról szelíden, erővel és szabadon...); úgy irodalom, hogy eleven táplálék (vajás kenyér házi kolbással, kettőbe szelt zöldpaprika rajta, amit Péter bácsi asszonya hozott kedvesen, porcelán tányéron, kora este).

Jobbára idézni fog a szerző, hozzászólva ott, ahol Babits a szavait befejezte. Ha egyszer nem lehet elviselni, hogy nem vagy alig olvassák.

* * *

A könyvecske anyagát, szövegét a babitsi mondatok élénk, otthonos, érvelő, helyreigazító világossága úgy járja át, mintha röntgengépen szemlélnénk egy igen jóformájú test csontozatát, egy testi-lelki-szellemi bemutatkozás, bemutatás szerkezetét; igazolásul soroljuk a fejezetcímeket: 1. Mi a magyar?, 2. Tudomány vagy költészet? – A kérdés története, 3. Nemzeti tudomány – A módszer problémája, 4. Faj, nyelv, táj, történet, 5. A magyar okosság természetrajzához, 6. Az okosság másik oldala – A jog mint valóság, 7. Cselekvés és alkotás... Vagyis előttünk áll egy értelmes, javakorú férfiember, s (asszonya nevében is) azt mondja: én magyar vagyok. Ezt nem cifrázom, nem mentegetem, nem szégyellem, nem állítgatom magam ide-oda; és nem is hengegek vele. De azt sem titkolom, hogy más vagyok. És szeretek az lenni, ami vagyok. Itt, ma és holnap is. Éppen ezért mélyen érdekel, sőt kifejezetten izgat a múltam, a milyenségem, ittlétemnek külső, evilági körülményei, magatartásomnak jellemzői, jó és kevésbé jó tulajdonságaim, hogy mi s miféle vagyok, honnan jöttem, mi a rendeltetésem, érzem, hogy van, és hiszek is benne, és minél célszerűbben s minél tovább, azaz növekedve szeretnék itt megmaradni. Nem romantizálok sem magammal, sem a néppemmel. Tudni akarok, hogy tisztán lássak, és látni akarok, hogy tudjak. Azt, hogy „Ennyi”, nem teszem hozzá, részben, mert nem ennyi, mivel amit eddig elmondtam, az magában is ennél jóval több, s mélyebb lehet, részben mert egyszerűen nem érdekel, hogy ezek a megfogható s mégis lappangó és kívül-belül szüntelenül változó emberi, fajtabeli, származásomtól eltéphetetlen különösségek „mennyi”? Az érdekel, hogy főlészre kerüljön minden rám s ránk jellemző s fontos élettani, tudatbeli és tudattalan vonás, változásra ösztönző erő és fölismerés, akár ismert, akár ismeretlen, s azért, hogy mindenkinek nyilvánvaló lehessen. Nőni szeretnék, s növeszteni. Ezért azt kérdezem: „Mi a magyar?”

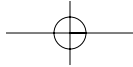
Először is az, akinek a nyelvről, a szaváról ezt mondja Babits: „A magyar szó átlátszó. Közte és jelentése között úgyszólván semmi sincs számunkra, történetét csak nyelvünkől ismerjük. Rendszerint semmi másra sem tudjuk visszavezetni; a magyar szó egyéniség. Ahogy egyéniség például a magyar rím is vagy a magyar mondat; aki magyarul gondolkodik, az nem gondolkodik sémákban. A magyar szó majdnem tulajdonnév” – ! – „egyenest a konkrét tárgyat nevezi meg. Az idegen hatások tarka kultúrája természetes, konkrét tarkaságba ojtódott itt bele, mely még ma is ősbnyomások frissességét őrzi.”

A magyar szónak ez a leírása valóságos jellemrajz, mely a lényegre szorítkozik. Mint ilyen, hangozhatnék így is: A magyar ember áttetsző. (Ez éppen nem titoktalanságot jelent, hanem azt, hogy mivel léte legmélyén „ősbenyomásokkal” érkezett jó messziről ide, lehet áttetsző is; de jaj annak a kelekótyának, aki azt hiszi, akkor mindent megtehet vele. Hogy ez mennyire nem így van, azt a magyarok történelme mutatja, mely sűrű, kiszámíthatatlan, homlokegyenest ellentétes irányokba látszik fordulni. De még súlyos, emberritkító, hosszan és hidegen sanyargató időkben is élt benne a tudat, hogy emlékezni fontosabb, mint karriert csinálni. A magyar megbízható, alig lehet [nagyon] becsapni, mert nemcsak áttetsző, hanem magába süppedő is [olykor roskadó], magában latolgató, titokhordozó; tud várni, figyel, kivár, puhatol, de amikor cselekvésbe fog, akkor és ott ropognak a gerendák is. A magyar tehát egyéniség, ahogy a ríme is az. Nem szereti a sematizmusokat (sokat meg különösen nem szeret belőlük). Gondolkodása árnyalt, ugyanarról annyifélet tud szóba hozni, hogy a végén alig ismerni rá a kezdetre, mégis „binnen” marad a dologban, mert nem a nominalizmust kedveli, hanem a valódiságot, a valóságot, ami az igazinak rokona – lassan már az igazságnál téblábolunk –, gondolatai tetszerűek, szava lehet bő, de nem tárgyaltan, ezért költészetében is a tárgyiasságot becsüli többre a variációknál. A magyar józan. Elnéz valamerre, hallgat, s magában leszögezi: tulajdonképpen „variábilis” a józansága. Mennyire nem értik vagy félreértik a világban ezt a nagyon humánus tulajdonságot. Mi más volna az ilyen szó, mint a teljes emberi habitus malommozgásának nemes őrleménye a szellem (magyar módra süített) kenyéréhez?

* * *

Azért talán mégsem lehet egy sajátos fajtájú nemzetet a nyelvén átütő vagy éppen a nyelvében s a nyelve által alakuló érzelmeivel, külső-belső formájával jellemezni, mert a szenvedélyei, hűvös megmozdulásai, a racionalitása vagy a – túl? – hamar reagáló érzékenysége nagy lomhaságok után együtt adhatják karakterét; ezt pedig a fajtája mélye, a táj, változó körülményei, a története is alakítja. László Gyula írja az *Árpád népe* című művében, hogy már Álmos törzse körül tucatnyi vagy még több törzs, népcsoport, elvált, leszakadt néptörzsek tömörültek, kapcsolódtak össze, keveredtek egymással, s ebben a *nagyon nagy jóban* alakult ki a magyarság kezdetben más nevű konglomerátuma. Ez indult útnak, s amerre vonult (a dél-szibériai erdők legszélső, széles sávjából, amelyhez nagy kiterjedésű tundrák tartoztak), ez a nép, amely nem vándorolt, hanem laza egységben vonult nyugat felé, érintkezve a már ott tanyázó népekkel, megállapodott köztük egy időre, mintegy megfürdött bennük, hátrahagyta egy-egy csoportját, e népekkel sodródott, őket is sodorva, míg meg nem találta a minden honkereső képzeletet fölülmúlóan gyönyörű, majdnem kerekre sikerült Kárpát-medencét... László Gyula megjegyzi: ki hinné ma, hogy Géza fejedelem Vajk nevű fiának török volt az anyanyelve? S milyen tájak, s e tájak milyen népei nyomták bele jellegzőiket, szavaikat, szokásaikat, szerelmüket, énekeiket s hosszú, torokhangú rikkantásaikat, mint sugalmazó s nyomot hagyó pecsétet a formálódó magyarság lelkébe, szavai közé s tudat-

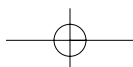

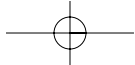
alattijába? Úgy lettünk, hogy közben mindig más is voltunk, „...a magyar kevert és állandóan keveredő nép, Szent István óta, s egész bizonyosan már azelőtt is” – írja Babits. „Vajon mit nevezhetnénk itt jogosan... ősmagyaroknak? S azonos-e ez még azzal, amit ma magyaroknak ismerünk? ...nem árnyalódott és gazdagodott-e azóta a felismerhetetlenségig?” „...ahogy történelmileg kifejlődött a magyar, nem testi, hanem szellemi jelenség.” E sorok írója *ezt* a mondatot érzi perdöntőnek, mert ebben van mai spontán erőnk és igazunk, mert nem magunkat, hanem szellemben a miénket állítjuk, s mivel mi állítjuk, szellemünk is ugyanazzal a viszonyossággal s félreérthetetlenül szóban, tettben, jellemben vall meg minket. Mit a szellem igazként állít, az nem romlik s nem múlik el. S ismét, mint mindig a szónál, a nyelvnél, a léleknél vagyunk. „A magyar lélek – B. M. – minden, csak nem szegény s nem halvány. Sokszínűvé kellett fejlődnie. A faj s a nyelv predesztinálta, a táj és történet nevelte.” Széchenyi a *Világ*ban magasra csavarja ezt a lángot: „Valami mágusi befolyása van a nyelvnek a nemzetre, s viszonthatóságok által egyiknek a másikra.” Ha romlik a nyelv, romlik a nemzet is.

* * *

Szóval „A fajok olvasztótégelyben” – voltunk, s – „vagyunk”. S most jön egy oly szép s találó jellemzés, hogy érdemes hosszasan idézni: „...de egyelőre” – s végre nem egyelőre – hadd maradok a tájak színeinél. Szürke, kék, barna, nyájas és zord! Elegáns és barbár. Bérc, völgy, szelíd dombok, virágos mező és homoksivatag. Egy kis magyar tenger. S méltóságos folyam, s vadul bugyborgó patak. Minden van itt, bizonyos, hogy unalmas táj is van.” (?) „De ez is csak kaland. És mellette kalandos szomszédság. A délibáb hegyeket mutat a rónának. Lelkünk a tájlelkek egész skáláját énekli, ha nem is léptünk soha túl a gyeprőn.” Másutt ezt írja: „...nem a gyeprő védett minket, mi védtük a gyeprőt... Az időjárás tréfát űz velünk, ég színházat játszik. Nem csoda, ha költészetünk is tele színnelképpel. Líránk csúcsa Vörösmarty tüzes pompázata és a tükörlélekű kifogyhatatlan Petőfi... Csak össze kell hasonlítani egy magyar költőt például Leopardival” – írtam egy régi tanulmányomban. „...S vegyük ehhez most még a történelem viszontagságait... hozzátartoznak az országhoz, mint az időjárás. Szép hazánk rossz helyen van. Nyugat és Kelet határvidéke ez, népek keresztútja. Ütközőpontja a kultúráknak. A magyar úgy ült itt le, a Kárpátok körbástyája alá, ahogy a pásztor ül le a viharban, s maga köré keríti a subáját.”

A magyaroknak így formálódott karaktere sokrétűvé, több dimenzióssá, eredeténél, sorsánál s nem mindig választott föladatainál fogva is. De nem hanyódott, mint ahogy a súlytalanok verődnek faltól falig. Riogató harciassága nem más, mint hiszterizáló ráfogás. Annyi történt csak esetenként, hogy amikor tovább tűrni nemcsak veszélyes, hanem tisztességtelen is lett volna, a hódító erőszak vagy gyűlölködő elnyomás, beavatkozás ellen fegyvert fogott. Gyakran csúszott „dicsőségekből... végveszélybe.” Történelme „viszontagságok és valószínűtlenségek sorozata”. „...Útban álltunk, nagyobb erők néztek rajtunk át farkasszemet. Muszáj volt harcolni... Ravaszul kellett evickélni különböző örvények között. Néha úgy el-

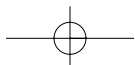
fogytunk, magunk se találtuk magunkat... Néha már ott álltunk a végső bukás partján. A csoda mindig az utolsó percben jött... minden kétértelmű volt, minden lehetséges.” Akkor is, ma is. Olykor „szinte csak szemlélői voltunk életünknek”.

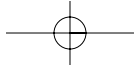
* * *

Igen, de gondoljuk meg: jó-e az, ha bármi *általános* emberi tulajdonságot nemzeti jelzővel illetünk? Például az okosságot. Igaz viszont, hogy ami általánosan emberi, nemzetiként – sok oknál fogva – lehet kiemelkedően fontos s így jellemző is. El kell fogadnunk, hogy az a bizonyos „magyar okosság” egyrészt a történelmi fenyegetettség hatására fejlődött ki a magyarságban, másrészt szorosan függ össze a veleszületett jogérzékkel: újra meg újra ki kellett töprengenie a választ arra a kérdésre, mit tehet? Mit kell tennie, s miként, hogy jól tegye? Az általában mérsékletes és körültekintő magyarban emlékek, tapasztalatok, színek és „forróságok”, egyszersmind hideg megfontolások, latolgató, felelős lassúság és „egészséges impresszionizmus” munkálkodik, amikor döntéseket hoz. Vagyis nem „víg kedélyű, csapongó, derűs nép a magyar”? Igen is, nem is. Lelkesedik azért, amiről meggyőződött, hogy jó, s nem igaz, hogy apatikus. Ismeri a rossz dolgokat *belülről* is, az ámitások, a hamis nézetek természetét, s nem felejtí, ha megorrontja: lenézí. S még kevésbé, ha megvetí. Ez utóbbira, igazi, *népi* (bizony, az!) arisztokratizmus-sal emlékezik, de közben lelke mélyére süllyeszti emlékezetét. Jellemzően parasztemberek körében fedezte föl ezt e sorok írója (kinek egyébként volt némi köze a „fölsőköz”). A magyarnak „nem kenyere a tárgytalan kesergés... A látás realizmusa ez.” Az ő (ritka) „papja Pázmány Péter, a vaskos szavú, testes képzeletű...” Mint ahogy a magyar képzeletben „semmi sem marad általános, halvány vagy eszményi”. Az építésnek, a kézimunkának, az erdőtelepítésnek, a gyári gépeknek, a föld gyötrelmes művelésének, a hídépítésnek, a városrendezésnek, a szellemi munkának, a poézisnek, az államalapításnak, a gyógyításnak, a vérbeli tudományosságna, az intuíciónak, a jóindulatnak, a megsegítésnek népe ez, mondjanak rá akármit. Nagyot rándít erre a vállán, jól megnéz, akár végig is mér. Amit nem szabad elfelednie, betemethetik, emlékezni fog rá. A nyílt, ünnepélyes és a titkos imádságnak a népe ez. Az se igaz, hogy vallásban vetélkedő. A kényszerűen megvívott harcok után, a politikumra is kiterjedő figyelme először csendes, majd hangos érvelése s érveit követő tetteinek kiokoskodása, amit rejteget, míg el nem jön a szándékolt cselekvés ideje, sajátos módon ez mentette meg mindig a végleges széteséstől, a vezette tovább mai megmaradásáig azon az úton, mit igazán csak akkor látott s értett meg, mikor már rajta lépdelt.

* * *

Ha ez dicsérethalmaz, akkor visszatetsző és ostoba egyoldalúság is. Ha homályba tuszkolnánk a magyar lélek rossz hajlamait, s így tetszelegnénk a mindig buta, maradi s pöffeszkedő hibátlanság pózában. Volt ilyen időszak, nem is egy s nem is olyan régen. Amikor az urambátyámos diadaléret elúrhodott a hárommillió koldus országában. S korábban is. Elég a lelkifurdaláshoz rápillantanunk Ady gond-

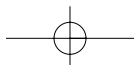

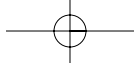

terhelt arcára, vagy J. A. alulról fölvetett, vádló tekintetére. Műveik egy országot lánggra lobbantó gyúanyagnak is elegendők. Emlékezzünk a hatalmukba bódult, harsány, prémgalléros, selymekbe burkolt, tollforgós, bogláros, díszkardos notabilitásra (ma azt se tudják, mit jelent ez a szó), a nemcsak műveletlen, hanem eltökélten tudatlan fő- és földesurakra s kapcsolt részeikre, ahogy kegyesen fogadták el a zsellérség életerejét, fejkendőbe kötött vagyonkáját, gyerekeiket gondosan különítve el az övéiktől... Nincs itt mentség: minden magyarzkodás érvénytelen, eleve gonosz az igazságtalanság bármi mentegetése akkor, már akkor, ha tudjuk: gyomra, tüdeje, ágyéka, vágya, jogérzéke mindenkinek van, ha sose hallott is se a görög bölcselőről, se a római jogról egy árva szót sem. Súlyos bűnök terhelik a dalos, magyaros(s), csárdáskirálynős, győzedelmes hidegséget imitáló, valceros nemzetromantikát, mert átkurjongatta a nappalokat is, nehogy látnia adassék a paraszt-gürc meg az egy-szoba-konyhás, kelkáposztaszagú prolisors. Ártott ezzel mindenkinek; nemcsak saját népének, a szomszéd népeknek is és önmagának. Áttételesen ma is hordjuk nehezen kimosható foltjait, mint vörösborét a szalvétából. A valamennyire is nemzetét szolgáló hatalmi elitnek mindig készen kell lennie arra, hogy a rábízottaknak ne csak a panaszait hallgassa meg, mert azt tudnia, pontosan ismernie elemi kötelessége, hanem a mégoly éles bírálataikat, ajánlataikat, akár radikális követeléseiket is. Vannak itt adósságai bőven a történelmi magyarságnak nagyban is, kicsiben is. És az újsütetű igazságtalanság sohasem menti a bevallatlan régít. Nincs mit csodálkozniuk a politikusoknak azon a(z isteni pártatlanság alapján behajtható) figyelmeztetésen: Vigyázzatok, mert a mindenkori győztesek táborából menekül az igazság (S. Weil). ...A magyar lélekről elmélkedve tudnunk kell, hogy a szépelgésnek, a simogató, de bárgyú nosztalgiazásnak éppen a lélek közelében kell kihunynia. A lélek a tettek csíráinak fészke. A jótetteknek ugyanúgy, mint a gaszágoknak. Ne finomkodjunk magunkkal, ha a holnapot is meg akarjuk érní. Ami ma modern, az holnap még modernebb lesz, abban az értelemben, hogy egészen más és újszerű. S az ezt is jelentheti: igazabb, bátrabb, tisztább, testvéribb, figyelmesebb, tanulékonyabb és nemzetközibb. De nincs „előre” anélkül, hogy ugyanannyit ne haladnánk lélekben vissza, a Forrás felé.

* * *

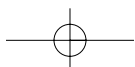
Ha a mulasztások okozta történelmi lelkifurdalásról beszélünk, jogérzék ide vagy oda, mind benne vagyunk a csávában. Munkás, paraszt, értelmiségi, a „magas” művészet (mi a fenét jelent ez...) nagyjai vagy az alacsony kicsinyei, kommunista és zárdanövendék, lovaskapitány és kasszafúró, újságkihordó és szent, VIP-ek és elfekvőben makogó hajléktalanok, mindenki, aki büszkén (hát ez meg mi?) nevezi magát magyarnak, meg sarokba húzódva a meakulpás. Mert ha *csakugyan*, akkor miért nem úgy csináltuk? Ha egyszer J. A. *félt a büntetéstől*, akkor a többi miért nem fél? Ha a magyar lélek nemessége oly messze fénylő, akkor honnan a gyakori árulás, a cinkosság a legcinkusabb népnúzókkal, az a sok koszlott összekacsintás a gyanútlan ártatlanok háta mögött, a fegyveres törpék kegyetlensége sorsdöntő nemzeti időkben, az ösztönös irigység a valóban kevés

nagy alak körül, a riadalom, mikor valaki az igazi újdonság frissességével egyszerre csak betoppan, a fölkapaszkodottak szorongása, a befutottak elszótlanodása, ha egy addig ismeretlenről meghökkenve, de mégis csak el kell ismerniük: úristen, ez zseni!; leveri őket, mint egy gyászír, s a hatalom szerelmeseinek öszszetartó, titkos szövetsége stb., stb.; igazán fárasztó fölsorolás... Jézus fölkiált az evangéliumban, mikor bizonyoságul csodát követelnek tőle: Ennek a bűnös nemzedéknek nem adatik semmi jel, csak Jónás jele, s ezzel magára mutat; rajta kívül ezt senki más nem teheti meg, és nem is meri megtenni; ő az a Conditio, aki nélkül *nincs*. Tehát nemcsak az a nemzedék volt bűnös, hanem előtte és utána is mindegyik. És nemcsak a korabeli zsidók nemzedéke, hanem minden nép is. Mi, magyarok sem vagyunk kivétel. Mégis igaz, amit Babits egyik summázó mondata állít: „Itt minden attól függ, vajon szeretettel belülről... vagy kívülről nézem-e a magyart?” Ha kívülről nézek valakit, és a vesztét akarom, annak azt is a szemére vetem, hogy nem bánt senkit. S ezzel elismerem, nem az a bűne, amit megtesz vagy nem tesz meg, hanem hogy egyáltalán létezik. Ez az álszent gyűlölet logikája. Ha belülről, „akkor azt is látom: minden nemzetnek megvannak a titkai, amelyek egyszerre teszik erejét és gyöngeségét. A hibák rendesen azonosak az erényekkel. Csak a nézőpont más.” Lehet. De az is igaz, hogy hibák és bűnök között jelentős különbségek vannak. És a szeretet e különbségek fölött nem hunyhat szemet. Éppen a szeretet nem. Szimpátiák és antipátiák gyöngye argumentumok, még ha tényekre hivatkoznak is. Ugyanakkor a magyarság tulajdonságainak őszinte, elfogulatlan egybevetése – amennyire ez emberileg lehetséges – egy az igazsághoz közelálló spektrumot vetít ki, s ez azt mutatja: a magyarság életképessége – hullámzó mivoltában is – erőteljes, más népekkel való együttélésre igen alkalmassá teszi, sikerei és kudarcai a nemzetet dialógikussá, kiegyezésre hajlamossá edzették. Ebben nagy szerepet játszik az a fajta politikussága, amely gyakorlatiasan a természetes jogérzékére támaszkodik. Nem hagyja a jussát. Megköveteli, ami jár neki. Mert „még kér a nép”. Erős érv ez. „Megelégszik a magáéval, de ezt aztán szereti bekeríteni”, megjelölni, „ehhez ragaszkodik”. Több ez, mint az anyagiak fölhalmozásának vágya. A magyar lelkiségből következik, hogy nincs nyugta bizonyos állandóság nélkül, hamis szájából nem hiszi a jó szót sem, tudja, a cikornyás hazugság is hazugság: vannak dolgok, amelyeket minden körülmények közt be kell tartani, meg kell adni és kapni, el kell fogadni, nem szabad elorozni – ilyen az igazság is, a hit követelte állhatatosság, az emberi viszonyok rendezettsége. A magyar nem a szankcióktól teszi függővé „a jogok érvényességét. A jog érvényes önmagában, már azáltal, hogy jog, és akkor is, ha senki a világon el nem ismeri rajtunk kívül.” Vallásos hitéről ugyanezt gondolja. „Tapad az »örökigazsághoz«... A jogi állandóság szelleme ül le itt velünk, hogy megfogózzon és megtelepedjék, a posztulált erkölcs szelleme.” „...S talán ebben van a magyarnak igazi európai hivatása”, nem annyira a kultúra védelme.

* * *

„A magyar nem az eszmék és zászlók népe... nyílt szemű és nyílt szellemű nép. Szelleme végig egységes... A magyar hagyta magán végigzúgni Európa szellemi áramait, jóhiszeműen és megértően. De semmivel sem sodródott a végletekig... Aki sokat és sokfélét fogad be vagy ért meg, az kevésbé fog kizárólagos hatása alá kerülni egynek és egyfélének. Kevésbé fog »föülülni« vagy »beugrani«.» ...A magyarság kultúrája „kilencszáz év óta együtt halad Európáéval... fajunk is nyílt faj, s az idegent egy évezreden át vendégszeretettel fogadta magába”. „...Kétségkívül türelmes nép; ahogy mondják, »az üngét is odaadja«... De türelme nem a »birkák s szamarak erénye«...” Viszont nem emészti meg azt, amit le-erőszakolnak a torkán. Innen van, hogy „a »passzív rezisztencia« igazi magyar életforma”. Előbb-utóbb rálel magára, s a hamisan csengő politikai polifóniát lerázza, mint kutya a vizet.

„Nemzet vagyunk, a szó régi, szellemi, jogi, erkölcsi értelmében; ...nem valami nyomorult, kicsiny erőlködés a nagy erők félelmes csataterein... Meg kell maradnunk nemzetnek, léleknek, szabadnak, nemesnek, alkotónak, keleti nyugalomban”, itt, nyugaton is, nemzetnek, „mely mindenkivel dacol; szellemi erőben... magunkhoz való visszatérésre van szükségünk. Magunkba szállásra.”

Tegyük föl, hogy itt van a vége egy ősznépi közgyónásnak. A gyóntató (van hozzá hasonló egy-két tucat, szerencsénkre) Babits Mihály, kiróta ránk a penitenciát, de föl is oldozott. Az üdvösen hosszan tartó térdeplésből (így is jól hangzik: térbetyülésből) álljunk föl, s vágjunk neki a következő nemzeti életszakasznak... Egy dolog biztos: ha csak ellomposodott, ideiglenes, helyi lumpen, lakosságá lettünk, ezeken az oldalakon nem ismerünk magunkra. Egy túlméretezett nemzeti ásitással végképp elszunnyadhatunk. Akkor pedig – akarjuk vagy sem – lapáton vagyunk. De a függönyt le is lehet eresztetni, meg föl is lehet húzni. Reménykedjünk.

(*Gondolkodó magyarok*. Sorozatszerkesztő Szigethy Gábor. Magvető Könyvkiadó, 1981.)

